

MINTATUDÓ TOJÁSÍRÓ TÖRÉKENY, SZÍNES, EHEŐ

▷ SZÖVEG ÉS FÉNYKÉP: SARUSI ISTVÁN

„Kislány koromban nagymamám odaállított a tűzhely mellé, és közösen tojásokat díszítettünk. Írtuk a tojásokat. Ehhez volt egy pici szerszámunk: egy szőlővessző, tetején fémcövecskével, azt mártogattuk viaszba. S tényleg úgy írtuk vele a tojásokat, mintha írószerszám lenne” – meséli Mosonyi Éva népi iparművész. Számára is csak később derült ki – tényleg ez, tojásírás a szakmai neve a viaszos tojásdíszítési módnak

A tojásdíszítés történetének rekonstruálásához – nyilvánvaló romlandósága-törékenysége miatt – kevés tárgyi emlék maradt fenn. Ilyen például egy magyarországi avar sírban talált, karcolt díszű tojás, „...amit azért temettek az elhunyt mellé, hogy a túlvilágon táplálékul szolgáljon számára” – mondja Mosonyi Éva, aki maga is egy iskolai múzeumlátogatás alkalmával szembesült vele, hogy a kékesdi tojásíró nagymamájának tojásait látta viszont a vitrinekben.

Ennek hatására aztán később több mint 2000 darabból álló Hímestojás-mintakincstárát hozott létre Kárpát-medencei motívumokból, hogy mintatanító ősenek szellemi örökségét fenntarthassa.

A TOJÁS ÁTLÉNYEGÜL

A hímestojás-kultusz elsősorban Európa keleti felén terjedt el: Közép- és Nyugat-Európában csak kisebb területekre jellemző, és elsősorban egyszínűre festik a húsvéti

tojást. De milyen tojások kerülhetnek egyáltalán az íróasszonyok keze közé? Hagyományosan a házi szárnyasok, a tyúk, kacsza, lúd és krédli (japántyúk) tojásait díszítik. Noha távoli országokból, kontinensekről származó madarak (pl. az emu vagy a strucc) tojásai egyaránt alkalmasak lennének a feladatra, ezek nyilván távol álltak a Kárpát-medencei mesterek elképzeléseitől.

Ha pedig már van megfelelően kiválasztott és előkészített (hibátlan héjú, sima felületű, ecetes vízben,

◀ **AZ EGYKORI ZSOLNAY-GYÁR FALAI KÖZÖTT**
AZ ARCHAIKUS KÖRNYEZETHEZ JÓL
ILLESZKEDIK A DÉDNAGYMAMA TERÍTŐJE
– ÉS AHOGYAN EGYKOR TANULTA, GICÉVEL
ÍRJA A TOJÁSOKAT

puha ronggyal áttörölt, majd tiszta vízzel leöblített és megszáradt tojás) „alapanyag”, következhetnek a minták. „Függőleges és vízszintes osztóköörökkel bontjuk fel a tojás felületét: van kétfenekű, négy-, nyolc-, tizenkét osztatú tojás aszerint, hogy milyen mintaszerkezetet képzelünk el rá. A mintacsoportokat adhatják növényi motívumok, hétköznapi szerszámok, vallási motívumok vagy épp állatok. Utóbbi esetben nem feltétlenül az egész élőlény jelenik meg, hanem csak egy-egy része, ami voltaképpen a minta nevét is adja: „nyúlfüle, békautlepe, kakastaraja”.

Minél keletebbre tartunk, úgy válnak egyre ékesebbé a tojások. A Néprajzi Lexikon szerint az ukrán és hucul húsvéti tojások rendkívüli finomsága bizánci eredetet feltételez, több szín (sárga, barna, zöld) alkalmazására épült mintakincsük utánozhatatlan. „Több szín alkalmazása esetén a világosnak szánt részeket is viasszal fedik, majd a felület többi részéről vagy lemossák e színt (ecetes oldattal), vagy tovább festik sötétebb festékleben. A kemény viasz lekaparása után kirajzolódik a színtelenül maradt díszítmény.”

A PIROSTÓL A PATKOLTIG

A tojások széles körben elterjedt pirosítása a vallásos emberek számára Krisztus kereszthalálának, feltámadásának jelképe, míg a mindennapi köztudatban a szeretet-szerelme szimbóluma. „Régen a nagyon szegény családoknál nem pirosra, hanem hagymahéjjal sötétsárgára festették a hímestojásokat – jegyzi meg Mosonyi Éva. – Nemcsak viaszba

mártott gicével (a szőlővesszőnyéllel ellátott fémcövel) lehet tojást írni, hanem a karcolásán kívül van a berzselés, azaz növényrátét, amikor kis füvecskéket, lóherét szorítanak a tojáshoz – leggyakrabban harisnyával –, és azzal együtt hagymalében megfőzik. Kibontva a tojást, láthatóvá válnak a rátett növényi részek lenyomatai” – magyarázza a szakértő a jellemzően női tojásdíszítő-technikákat. Ám ez nem jelent kizárólagosságot, ugyanis a karcolás és a tojáspatkolás már inkább férfiakhoz köthető tevékenység.

A kovácsoltvas vagy más, lágyabb fémdíszekkel ellátott, patkolt tojás készítése eredendően a szakmai rátermettséget volt hivatott jelezni. „Ügyes kezű pástozemberektől ered e díszítési eljárás, kik szabadidejükben a tojást mint alapanyagot használták, hogy képességeiket fitogtassák. Tőlük aztán a kovácsmesterek is átvették a szokást – ezzel mutatva, milyen kiváló szakemberek.”

KÜLCSÍN ÉS BELBECS

Ám bárki, bárhol, bármikor és bárhogyan díszített is tojást, egy alapvető tény összekötötte a sokszínű végeredményt, s erre Mosonyi Éva is felhívja a figyelmet. „Régen nem kifújt húsvéti tojásokat kaptak a legények, hanem főtteket, hiszen a sonka mellett ez is táplálékforma volt a hosszú böjtöt követően.” Akármilyen szépen volt is díszítve az adott tojás, többnyire a gyomorban végezte. „Tulajdonképpen praktikus dolog a mai kifújttojás-készítés, de semmilyen hagyományban nem gyökerezik. Csupán a hímestojás eltarthatóságát növeli, hiszen azok belseje üres, így hosszú idővel sem fog megbudósodni, mint a főtt tojás, ha kiszáradás után netán eltörik.”

SARUSI ISTVÁN
TUDOMÁNYOS ÉS
KULTURÁLIS TÉMÁKAT
FELDOLGOZÓ, SZABADÚSZÓ
FOTÓS, ÚJSÁGÍRÓ

NEM KIMONDOTTAN ESZKÖZIGÉNYES

EGY MÉCSÉS, NÉHÁNY GICE ÉS TERMÉSZETESEN A „FÖSZEREPLŐ” TOJÁS SZÜKSÉGES HOZZÁ, AMI BARNÁ VAGY FEHÉR HÉJÚ IS LEHET. A BARNÁ KEVÉSBÉ TÖRÉKENY, ÍGY KEZDŐKNEK AZ JAVASOLT

KÉKFESTŐ TOJÁSOK

MINTÁJUK A KÉKFESTŐVÁSNÁKAT IDÉZI

